

امکان‌سنجی تدوین اصطلاح‌نامه‌ی پزشکی اسلام و ایران

فهیمة باب الحوائجی^{الف}، سحر دلداده مقدم^{ب،ج*}، نجلا حریری^{الف}

^{الف} دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران
^ب کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات تهران، ایران
^ج دبیرخانه دایره المعارف طب سنتی اسلام و ایران، فرهنگستان علوم پزشکی

چکیده

سابقه و هدف: یکی از چالش‌های بزرگ در عصر حاضر دسترسی سریع کاربران به اطلاعات مورد نیازشان است، در نتیجه در نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات توجه به سازماندهی مدارک اهمیت زیادی دارد. در میان روش‌های سازماندهی اطلاعات، نمایه‌سازی زبان کنترل‌شده‌ای است که یکی از ابزارهای آن اصطلاح‌نامه است، لذا پژوهش حاضر با هدف امکان‌سنجی تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران انجام شده است.

مواد و روش‌ها: روش پژوهش پیمایشی - توصیفی بوده و داده‌های آن با استفاده از پرسشنامه و مصاحبه گردآوری شده است. جامعه آماری مورد مطالعه شامل پنجاه نفر کارکنان بخش طب سنتی در فرهنگستان علوم پزشکی، و پنج نفر از مدیران و متخصصان حوزه طب سنتی بود. روایی پرسشنامه پژوهش حاضر صوری است. پایایی پرسشنامه نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ (۰/۸۵) اندازه‌گیری شده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که امکانات زیرساخت‌های نرم‌افزاری و سخت‌افزاری موجود کم است، بخش طب سنتی دارای وب‌سایت مستقل نیست. کمترین مهارت کارکنان بخش طب سنتی در رابطه با مهارت نمایه‌سازی که (۳۴٪) و بیشترین آشنایی نیروی انسانی با نرم‌افزار آفیس (۲۶٪) است. جهت مدخل‌سازی و ایجاد روابط اعم و اخص، بیشترین استخراج واژه‌ها و اصطلاحات مندرج در تدوین اصطلاح‌نامه از منابع به زبان عربی است و در کنترل واژگان بیشتر از منابع قانون ابن سینا (۵۶٪)، ذخیره خوارزمشاهی و الاغراض الطبیة جرجانی (۴۶٪) استفاده شده است.

نتیجه‌گیری: براساس نتایج پژوهش مناسب نبودن زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و عدم وجود اصطلاح‌نامه‌های معتبر که بتوان براساس روابط سلسله‌مراتبی را تعریف کرد، و مهارت کم کارکنان با نمایه‌سازی از مهمترین موانع و مشکلات در تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران است.

کلید واژه‌ها: امکان‌سنجی، اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران.

تاریخ دریافت: خرداد ۹۳

تاریخ پذیرش: شهریور ۹۳

مقدمه:

ورود به عصر افزایش سریع اطلاعات، بر سازوکارهای سنتی

فشاری شکننده وارد شد (۱).

و به موازات تغییر نیازهای اطلاعاتی، تغییر در محمل‌ها و

سپس در فناوری‌ها نیز به وقوع پیوست، به‌طوری‌که روش‌های

قرن‌های متمادی، کتابخانه‌های سنتی ارائه اطلاعات را بدون

مشکلات جدی تحقق بخشیدند، اما در دهه ۱۹۴۰ و به دنبال

نوبین با روش‌های سنتی کتابداری درآمیخته و روش‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات کارآمدتری جهت اشاعه اطلاعات طراحی شده است.

همان‌گونه که آگاه هستیم همه روزه به میزان بسیار زیادی بر حجم اطلاعات افزوده می‌شود و اطلاع‌رسانان به عنوان هادی و واسطه، باید با تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان اطلاعات هم‌زبانی کرده و با ارائه یک نظام ذخیره و بازیابی هر چه کارآتر، جست و جوگر را در کمترین زمان ممکن به بیشترین اطلاعات مرتبط با موضوع موردنظر رهنمون شوند (۲). برای انجام این کار، باید مدارک تهیه شده در اولین فرصت توسط کتابداران، کارشناسان، اطلاع‌رسانان و متخصصان موضوعی مورد ارزشیابی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته و اطلاعات متن آنها آماده ذخیره‌سازی شود، چرا که اطلاعاتی که به آسانی و به سرعت قابل دستیابی نباشد، فایده‌ای ندارد (۳). پس با دقت به این موضوع باید اذعان داشت که یکی از چالش‌های بزرگ در عصر حاضر دسترسی سریع کاربران به اطلاعات مورد نیازشان است. در نتیجه در نظام‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات توجه به سازماندهی مدارک غیر قابل انکار است.

یکی از حوزه‌های تخصصی در ایران که در چند سال اخیر به آن توجه بیشتری شده است، حوزه موضوعی پزشکی سنتی و اسلامی است. این حوزه، حیطه‌ای از دانش بشری است که علاوه بر محتوای ارزشمند دانش در آن، تأکید بر وجه ایرانی و اسلامی بودن آن است. این وجه نقش مؤثر و بی‌بدیل ایرانیان و مسلمانان در گسترش دانش پزشکی سنتی در تاریخچه این علم را نمایان می‌کند. از طرف دیگر هویت ملی و مذهبی ما در حوزه پزشکی ایران و اسلام نمایان می‌شود. درخشنده‌تر شدن تاریخ طب اسلامی به واسطه خدمات و آثار پزشکان اسلامی و ایرانی همچون ابن سینا، جرجانی، رازی، طببری و اهوازی اهمیت این علم را در میان مسلمانان هویدا کرده است (۴). در این میان زبان عربی در توسعه و رشد زبان علم تاثیر چشمگیری داشت و اصطلاحات بی‌شماری در زمینه علوم از جمله طب اسلامی شکل گرفت. در قرن‌های نه و ده هجری گردآوری و ضبط متون و اصطلاحات علمی - فنی آغاز

شد. بخش عظیمی از این منابع نمایانگر شیوه کار و سازماندهی مشاغل گوناگون و در ترجمه‌ها و تألیفات بدیع، واژگان علمی و پزشکی کلاسیک عربی و اسلامی تکوین یافت. اصطلاحات به سرعت و به منظور تهیه واژه‌نامه‌ها و دایره‌المعارف‌ها تدوین شده‌اند (۵). از سوی دیگر دانش پزشکی ایرانی و اسلامی بر تاریخ، تمدن، هویت و فرهنگ، باورها اعتقادات ملی و مذهبی ما ایرانیان تکیه کرده است (۶).

باتوجه به این که حجم قابل توجه مجموعه اسناد و مدارک در حوزه پزشکی ایران و اسلام در کتاب‌خانه‌ها و مراکز اطلاعاتی ذخیره شده و بخشی از آنها در سیاهه کتاب‌شناسی‌ها و مقاله‌ها مستتر است، به منظور ذخیره دقیق و بازیابی موثر اطلاعات مندرج در آنها، و از طرفی به دلیل منحصربه فرد بودن ماهیت اسناد و مدارک پزشکی در طب سنتی تهیه اصطلاح‌نامه موضوعی در این حوزه انکار ناپذیر است. و از سوی دیگر در حوزه اصطلاح‌نامه‌ها (thesaurus) ایجاد زبان کنترل‌شده همراه با هم‌بستگی، ارتباط مفهومی بین واژه‌ها و ساختار ارجاعی برای دسترسی و سهولت کاربران ضروری است (۷).

امروزه باتوجه به حوزه‌های تخصصی و موضوعی گسترده در زمینه‌های علمی، استخراج واژگان فنی هر رشته علمی جهت تدوین اصطلاح‌نامه‌های تخصصی و موضوعی امری ضروری است. درواقع اصطلاح‌نامه یکی از ابزار سازماندهی منابع بر مبنای نمایه‌سازی و اصطلاح‌گزینی، جهت بازیابی اطلاعات است، که می‌تواند ابزاری کارآمدی جهت ردیابی اطلاعات تولید شده در حوزه‌های تخصصی باشد، به طوری که نیاز کاربران را به اطلاعات مورد نیازشان هم‌سو می‌کند. علاوه بر فواید برشمره، اصطلاح‌نامه‌ها ساختار یک علم، مباحث اصلی، مباحث زیر مجموعه مباحث اصلی و مباحث وابسته به هر شاخه از مباحث را بازنمایی کرده و در پیشبرد اهداف آن علم بسیار مؤثرند، چنانچه در شاخه پزشکی مدرن اصطلاح‌نامه مش (MESH) تدوین شده است. از آن جا که حیطه پزشکی سنتی ایرانی و اسلامی نیز رشته کاملاً تخصصی است، دارای واژگان تخصصی و منحصربه فرد است که استخراج واژگان در این حوزه جهت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران

امری ضروری است. این اصطلاح‌نامه باید با در نظر گرفتن واژگان تخصصی اهل فن در حوزه طب ایرانی به استاندارد سازی و کنترل واژگان پردازد و زمینه را برای ذخیره و بازیابی اطلاعات این حوزه فراهم کند. این زمینه ابزاری است مناسب برای نمایه‌سازان جهت استانداردسازی واژگان و زمینه را برای ذخیره و بازیابی اطلاعات در این حوزه را فراهم آورده و از طرف دیگر بستر برقراری تعامل بین دانش سنتی و بومی را با دانش جهانی در حوزه پزشکی ایجاد می‌کند، با توجه به مطالبی که مطرح شد، تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران امری ضروری است. به همین دلیل این پژوهش بر آن است که با بررسی امکانات تخصصی نیروی انسانی، سنجش تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری، تعیین میزان واژه‌ها و اصطلاحات استخراج شده موجود، از منابع معتبر، شناخت امکانات کنترل واژگان، شناخت موانع و مشکلات در تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران و شناخت انواع روابط ساختاری میان واژگان، تعیین میزان پشتوانه انتشاراتی به امکان‌سنجی تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران پرداخته است.

مواد و روش‌ها:

روش تحقیق به‌کار گرفته شده در این پژوهش، از نوع پیمایشی توصیفی است و به صورت میدانی به امکان‌سنجی تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران پرداخته است. جامعه پژوهش، در این تحقیق شامل تمامی اعضای بخش طب سنتی که شامل پنجاه نفر متخصص غیر کتابداری و کتابداران شاغل در فرهنگستان علوم پزشکی است. در پژوهش حاضر به علت محدودبودن جامعه آماری، همه جامعه پژوهش به صورت سرشماری انتخاب شدند و نمونه‌گیری انجام نشد. به منظور شناخت مسائل و مشکلات پنج نفر از مدیران و متخصصان حوزه پزشکی اسلام و ایران که در تصمیم‌گیری‌های اصطلاح‌نامه دخیل بودند نیز انتخاب شدند. لذا کل جامعه پژوهش ۵۵ نفر هستند. علت انتخاب پنج نفر این است که این افراد موثر در این حوزه بسیار محدود هستند و تعداد بسیار محدود و شناخته‌شده‌ای در آن مشغولند.

در این تحقیق برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها از ابزار پرسشنامه و مصاحبه استفاده شده است، پرسشنامه‌ها شخصاً در میان جامعه پژوهش توزیع شده است و در صورت ابهام حضوراً به سوالات ایشان پاسخ داده شد. پرسشنامه این پژوهش از نوع محقق ساخته است و در قالب سوال (سوال بسته و سوال باز) با توجه به نوع و ماهیت اهداف پژوهش و لزوم انعطاف‌پذیری پرسشنامه و همچنین تسهیل در جمع‌بندی داده‌ها، در اکثریت قریب به اتفاق سوالات پرسشنامه از مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (از بسیار کم تا بسیار زیاد) استفاده شده است، بخشی از سوالات پرسشنامه که مربوط به امکانات بودجه و تجهیزات بود فقط توسط مدیر بخش سنتی پاسخ داده شد و جهت سنجش میزان واژگان استخراج‌شده، شناخت امکانات کنترل واژگان و شناخت روابط ساختاری میان واژگان، و همچنین شناخت موانع و مشکلات از ابزار مصاحبه استفاده شده است، که با پنج نفر از متخصصان در حوزه تخصصی طب سنتی مصاحبه شده است. سوالات مصاحبه ساختاریافته تنظیم و مصاحبه انجام شد. زیرا در این نوع مصاحبه سوالات، کلمات و عبارات و توالی آنها از پیش تعیین شده و برای هر فردی یکسان است و مصاحبه‌گر هیچ‌گونه دخل و تصرفی در سوالات ندارد (۸).

روایی پرسشنامه پژوهش حاضر صوری است، زیرا توسط صاحب نظران و اساتید راهنما و مشاور تأیید شده است. در این مطالعه، جهت تعیین میزان این قابلیت اعتماد و پایایی، و به عبارتی دقیق‌تر همسازی درونی گویه‌ها جهت سنجش مفهوم و متغیر ترکیبی، از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. پایایی پرسشنامه نیز از طریق محاسبه ضریب آلفای کرونباخ اندازه‌گیری شده است که میزان آن ۰٫۸۵ به دست آمده است. که نتایج آزمون (با آلفای ۰٫۸۵) نشان داد که سوالات پرسشنامه از قابلیت اعتماد یا پایایی بالایی برخوردار است و نیازی به حذف سؤالی از پرسشنامه نشد. در این تحقیق به منظور توصیف داده‌های جمعیت شناختی برای مقیاس‌های اسمی از جداول توزیع فراوانی و انواع نمودارها استفاده شده است.

آشنایی با نرم‌افزار آفیس	درصد	۲	۶	۳۲	۳۴	۲۶	۱۰۰
آشنایی در رابطه با مدل‌سازی اصطلاحات پزشکی اسلام و ایران	درصد	۱۸	۲۴	۲۶	۱۸	۱۴	۱۰۰
آشنایی در رابطه با روابط ساختاری (روابط اعم، اخص، روابط وابسته) در اصطلاح‌نامه‌ها	درصد	۳۲	۱۴	۲۴	۱۲	۱۸	۱۰۰

تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری جهت تدوین

اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران چگونه است؟

در پاسخ به این بخش مشخص شد که بین پنج تا ده‌سیستم کامپیوتری در بخش طب سنتی وجود دارند. که همه سیستم‌های موجود نیز به اینترنت وصل‌اند. که گستره شبکه محلی است و این بخش وب‌سایت مستقل و نرم‌افزار مخصوص جهت تدوین اصطلاح‌نامه ندارد.

میزان استخراج واژه‌ها و اصطلاحات مندرج در تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران از منابع معتبر به چه میزان است؟

جدول ۲: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب میزان استخراج واژه‌ها و اصطلاحات مندرج در تدوین اصطلاح‌نامه

انواع منابع در بخش طب سنتی	جمع	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی
منابع به زبان عربی مرتبط	درصد	۶	۸	۱۲	۴۰	۳۴	۱۰۰
منابع به زبان فارسی مرتبط	درصد	۴	۱۰	۴۰	۲۶	۲۰	۱۰۰
منابع به زبان لاتین مرتبط	درصد	۴۴	۴۰	۱۰	۶	۰	۱۰۰
پایان‌نامه‌های مرتبط	درصد	۵۰	۴۰	۶	۴	۰	۱۰۰

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود که بیشترین میزان استخراج واژه‌ها و اصطلاحات در منابع به ترتیب زبان عربی ۳۴ درصد، زبان فارسی ۲۰ درصد است. کمترین میزان استخراج واژه‌ها و اصطلاحات در منابع به ترتیب پایان‌نامه‌های

و به منظور تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده از روش‌های آماری توصیفی (فراوانی و درصد و نمودار) همچنین با استفاده از نرم‌افزار spss نسخه شماره ۸ تمامی تجزیه و تحلیل‌ها صورت گرفته است.

یافته‌ها:

امکانات تخصصی نیروی انسانی جهت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران چگونه است؟

برای سنجش میزان آشنایی کارکنان با آموزش و مهارت‌های مورد نیاز یازده مهارت که در جدول شماره آمده است، از کارکنان پرسیده شد که از یافته‌های پژوهش می‌توان چنین نتیجه گرفت که، کمترین میزان آشنایی کارکنان بخش طب سنتی عبارتند از: آشنایی با مهارت نمایه‌سازی ۳۴ درصد، آشنایی در رابطه با روابط ساختاری (روابط اعم، اخص، روابط وابسته) در اصطلاح‌نامه‌ها ۳۲ درصد، آشنایی با نرم‌افزارهای طراحی صفحات وب و راهنماهای موضوعی ۲۴ درصد است. و بیشترین آشنایی عبارتند از: آشنایی با نرم‌افزار آفیس ۲۶ درصد، آشنایی با مهارت‌های جستجو و بازیابی اطلاعات و فهرست‌نویسی ۲۴ درصد، آشنایی با سیستم عامل ویندوز ۱۸ درصد است.

جدول (۱). توزیع فراوانی پاسخ‌گویان برحسب میزان آشنایی با آموزش و مهارت‌های مورد نیاز

جمع	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی	فهرست نویسی
آشنایی با مهارت رده‌بندی	درصد	۲۴	۲	۴۲	۲۰	۱۲	۱۰۰
آشنایی با مهارت چکیده‌نویسی	درصد	۱۸	۲۰	۳۸	۱۲	۱۲	۱۰۰
آشنایی با مهارت فهرست‌نویسی	درصد	۲۲	۲	۲۸	۲۴	۲۴	۱۰۰
آشنایی با مهارت نمایه‌سازی	درصد	۳۴	۱۸	۲۴	۱۴	۱۰	۱۰۰
آشنایی با مهارت‌های جستجو و بازیابی اطلاعات	درصد	۸	۲۲	۲۰	۲۶	۲۴	۱۰۰
آشنایی با نرم‌افزارهای طراحی صفحات وب و راهنماهای موضوعی	درصد	۲۴	۲۴	۲۴	۲۲	۶	۱۰۰
آشنایی نرم‌افزارهای کاربردی کتابخانه	درصد	۸	۲۰	۳۴	۳۰	۸	۱۰۰
آشنایی با سیستم عامل ویندوز	درصد	۰	۱۰	۳۲	۴۰	۱۸	۱۰۰

خوارزمشاهی و الاغراض جرجانی، الحاوی رازی به ترتیب بیشتر از منابع دیگر مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

موانع و مشکلات در ایجاد اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران از نظر صاحب نظران چه مواردی است؟

جدول ۴: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب موانع و

مشکلات موجود در تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران

جمع	تجذیب	تجذیب	تجذیب	تجذیب	تجذیب	تجذیب	تجذیب
۱۰۰	۰	۴	۶۴	۲۶	۶	۳۰	دانش فنی برای استخراج اصطلاحات در حوزه پزشکی اسلام و ایران
۱۰۰	۲	۸	۵۶	۳۰	۴	۳۰	متخصصان کافی برای استخراج اصطلاحات در حوزه پزشکی اسلام و ایران
۱۰۰	۸	۳۰	۵۴	۸	۰	۳۰	تجهیزات و زیر ساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری
۱۰۰	۰	۰	۴۰	۵۲	۸	۳۰	منبع پایه جهت استخراج اصطلاحات و واژگان در حوزه پزشکی اسلام و ایران

باتوجه به جدول شماره ۴ می‌توان بیان کرد که بیشترین موانع و مشکلات موجود در تدوین اصطلاح‌نامه به ترتیب: تجهیزات و زیرساخت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری سپس کمبود متخصصان کافی برای استخراج اصطلاحات در حوزه پزشکی اسلام و ایران است.

تا چه میزان پشوانه انتشاراتی جهت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران وجود دارد؟

انواع روابط ساختاری در اصطلاح‌نامه ی پزشکی اسلام و ایران چگونه است؟ پاسخ به این سوالات نیز در بخش مصاحبه ارائه شده است.

جمع‌بندی مصاحبه‌ها:

مرتبط با ۵۰ درصد منابع به زبان لاتین ۴۴ درصد بسیار کم هستند.

امکانات کنترل واژگان در اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران با چه منابعی است؟

جدول ۳: توزیع فراوانی پاسخ‌گویان بر حسب میزان استفاده

از منابع برای کنترل واژگان

جمع	تجذیب	تجذیب	تجذیب	تجذیب	تجذیب	تجذیب	انواع منابع
۱۰۰	۱۴	۳۴	۴۰	۸	۴	درصد	سرعتوان پزشکی اسلام و ایران
۱۰۰	۱۲	۳۲	۴۰	۸	۸	درصد	واژه‌نامه پزشکی اسلام و ایران
۱۰۰	۱۲	۲۰	۵۸	۱۰	۰	درصد	مقاله‌ای دایره‌المعارف پزشکی اسلام و ایران
۱۰۰	۰	۸	۱۴	۲۶	۵۲	درصد	اصفا
۱۰۰	۲	۲۲	۴۴	۲۲	۱۰	درصد	دایره‌المعارف بزرگ اسلامی
۱۰۰	۴	۶	۴۰	۲۶	۲۴	درصد	دانشنامه جهان اسلام
۱۰۰	۲	۰	۱۸	۳۴	۴۶	درصد	دایره‌المعارف تشیع
۱۰۰	۱۴	۱۴	۴۸	۲۰	۴	درصد	اصطلاح‌نامه پزشکی فارسی
۱۰۰	۵۶	۳۰	۱۰	۲	۲	درصد	کتاب قانون ابن سینا
۱۰۰	۱۴	۳۴	۳۸	۱۲	۲	درصد	التصریف لمن عجز عن التألیف
۱۰۰	۴۴	۳۰	۲۰	۶	۰	درصد	الحاوی فی الطب
۱۰۰	۱۶	۳۰	۳۸	۱۴	۲	درصد	تشریح الابدان
۱۰۰	۴۶	۴۴	۱۰	۰	۰	درصد	ذخیره خوارزمشاهی
۱۰۰	۴۴	۳۴	۱۸	۴	۰	درصد	الاغراض الطبیة و المباحث‌العلائیة
۱۰۰	۳۲	۲۸	۳۲	۶	۲	درصد	هدایه المتعلمین فی الطب
۱۰۰	۲۴	۲۲	۴۲	۱۲	۰	درصد	کامل الصناعه‌الطبیة
۱۰۰	۱۰	۱۶	۵۰	۱۸	۶	درصد	العشر مقالات فی‌العین
۱۰۰	۸	۱۶	۳۲	۳۴	۱۰	درصد	لغت‌نامه دهخدا
۱۰۰	۶	۶	۳۴	۳۶	۱۸	درصد	فرهنگ فارسی (معین)
۱۰۰	۴	۴	۶	۱۳	۷۲	درصد	طب البنی
۱۰۰	۴	۴	۰	۱۴	۷۸	درصد	رساله الذهیب امام رضا
۱۰۰	۶	۲	۰	۱۶	۷۶	درصد	طب الاثمه ابن قییم

به طور کلی پس از جمع‌بندی نتایج به دست آمده از جدول می‌توان اذعان داشت کتاب قانون ابن سینا، ذخیره

نکات حاصله از مصاحبه‌ها در ذیل آمده است:

باتوجه به این که منابع پزشکی سنتی اسلامی کاملاً تحت نظارت فلسفی است نه تنها پتانسیل کافی جهت ایجاد روابط اعم، اخص و سلسله مراتبی بین واژگان استخراج‌شده وجود دارد، بلکه ایجاد ساختار الفبایی، درختی نیز امکان‌پذیر است.

- جهت تدوین اصطلاح‌نامه‌ی پزشکی اسلام و ایران ایجاد کتابخانه‌ای در حوزه طب سنتی یکی از ملزومات اساسی و بنیادی است، در همین راستا مسئولین در بخش طب سنتی فرهنگستان علوم پزشکی کتابخانه‌ای اقداماتی جهت ایجاد چنین کتابخانه‌ای کرده‌اند، امید است که بتوان کتابخانه را توسعه داد و مواد مورد نیاز را جمع‌آوری کرد.

مهمترین موانع و مشکلات جهت تدوین اصطلاح‌نامه‌ی پزشکی اسلام و ایران، عدم دسترسی به منبعی جامع است که بتوان براساس آن روابط سلسله مراتبی را تعریف کرد، حجم گسترده این حوزه باتوجه به اصطلاحات تخصصی زیاد که حجم گسترده آن موجب صرف وقت بیشتری می‌شود.

و در نهایت از آنجا که در این حوزه تاکنون اصطلاح‌نامه‌ای تدوین نشده است، ذکر میزان پشتوانه انتشاراتی کمی دشوار است، ولیکن می‌توان جهت ایجاد یک اصطلاح‌نامه جامع، سازمان‌هایی مثل دانشکده طب سنتی، فرهنگستان علوم پزشکی و طرح دائره‌المعارف باهم همکاری داشته باشند، در ضمن می‌توان از وجود کتاب‌های تخصصی، نسخه‌های خطی، پایان‌نامه، مدخل‌های دائره‌المعارف پزشکی اسلام و ایران نیز استفاده کرد.

بحث و نتیجه‌گیری:

در پژوهش حاضر پس از تجزیه و تحلیل پرسشنامه و مصاحبه چنین نتیجه‌گیری شد که: در رابطه با امکانات تخصصی نیروی انسانی جهت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران کمترین میزان آشنایی نیروی بخش طب سنتی عبارتند از: آشنایی با مهارت نمایه‌سازی ۳۴ درصد و بیشترین آشنایی با نرم‌افزار آفیس ۲۶ درصد است. از آنجا که در تهیه اصطلاح‌نامه‌ها وجود نیروی انسانی ضروری است جهت استخراج واژگان، نمایه‌سازی و ایجاد روابط سلسله‌مراتبی، در

نتیجه کارکنان باید مهارت‌های کافی و تسلط و احاطه کاملی بر حوزه موضوعی اصطلاح‌نامه داشته باشند.

تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری جهت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران متوسط است. در ضمن باید اذعان کرد که نظر متخصصان در رابطه با تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری جهت تدوین اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران به عنوان یکی از مشکلات و موانع بیان شده است. که در مقایسه، سین بچووفر و کارل بینگ ایجاد کلمات کلیدی و طبقه‌بندی واژگان را یک فرآیند دشوار دانسته‌اند، به همین دلیل طرح تدوین اصطلاح‌نامه برای فراداده‌های کتابخانه دیجیتال را مطرح کرده‌اند. و از آنجا که ما در عصر دنیای دیجیتال هستیم باید در ایجاد اصطلاح‌نامه‌ها از اصطلاح‌نامه‌های دستی به سمت اصطلاح‌نامه‌های دیجیتالی تمرکز کنیم (۹).

باتوجه به آمارهای موجود مشخص شد که جهت استخراج واژه‌ها و اصطلاحات از منابع معتبر از زبان عربی ۳۴ درصد در مقایسه با زبان فارسی ۲۰ درصد بسیار زیاد استفاده شده و کمترین میزان استخراج واژه‌ها و اصطلاحات در منابع به ترتیب پایان‌نامه‌های مرتبط با ۵۰ درصد و منابع به زبان لاتین ۴۴ درصد بسیار کم هستند. باتوجه به این که اغلب منابع پزشکی سنتی به زبان عربی تألیف شده است، لذا چنین نتیجه‌ای بدیهی به نظر می‌رسد.

در خصوص امکانات کنترل واژگان در اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران با چه منابعی است، پس از مشاهده پاسخ کارکنان به ۲۲ منبع، نتیجه‌گیری شد که کتاب قانون ابن سینا (۵۶٪)، ذخیره خوارزمشاهی و الاغراض جرجانی (۴۶٪)، الحاوی رازی (۴۴٪) به ترتیب بیشترین ۲۲ منبع دیگر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. در این رابطه پایان‌نامه در خصوص اصطلاح‌نامه دوره اسلامی براساس تحلیل محتوایی و واژگانی کتاب الاغراض الطبییه انجام داده است که ابتدا مهمترین واژگان را استخراج کرده، پس از آن، فهرست تقسیمات موضوعی و الفبایی واژگان کتاب الاغراض الطبییه را انجام داده است (۱۰). همچنین پایان‌نامه اصطلاح‌نامه دوره اسلامی براساس تحلیل محتوایی و واژگانی نسخه خطی ذخیره خوارزمشاهی (پنج

اصطلاح‌نامه‌ی جامعی شود سازمان‌هایی مثل دانشکده طب سنتی، فرهنگستان علوم پزشکی و طرح دائرةالمعارف باهم همکاری داشته باشند، و مهمترین پشتوانه انتشاراتی اصطلاح‌نامه‌ی موردنظر می‌تواند کتاب‌های دست‌اول در حوزه پزشکی اسلام و ایران باشد.

در رابطه با انواع روابط ساختاری در اصطلاح‌نامه‌ی پزشکی اسلام و ایران است، باتوجه به پاسخ‌های ارائه‌شده در بخش مصاحبه می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که این اصطلاح‌نامه نه تنها پتانسیل کافی جهت ایجاد روابط سلسله‌مراتبی را دارد، همچنین مانند اصطلاح‌نامه‌های دیگر می‌تواند روابط الفبایی، درختی، روابط اعم و اخص را داشته باشد. همان‌طور که طرح تدوین اصطلاح‌نامه نسخه‌شناسی در ایران را ارائه داده است و در آن با استفاده از روش طراحی سیستم، ساختار چهریزه‌ای براساس نمونه‌های موجود برای اصطلاح‌نامه نسخه‌شناسی پیشنهاد شده است و در آن روابط اعم و اخص را مشخص کرده است (۱۲). در ضمن مرکز تحقیقات دفتر تبلیغات که طرح تدوین اصطلاح‌نامه علوم قرآنی را ارائه داده است. این اصطلاح‌نامه موضوعی است و براساس دوازده رده اصلی تشکیل شده و هر رده شامل رده‌های فرعی می‌شود که زیر بخش‌ها این رده‌ها با توجه به اعم و اخص بودن و وابسته‌بودن به صورت سلسله‌مراتبی طبقه‌بندی شده است (۱۳).

کتاب اول) اسماعیل جرجانی، سطح روابط معنایی تاریخی واژگان کهن پزشکی در نسخه ذخیره خوارزمشاهی محور اصلی قرار داده است، واژگان فنی و بنیادی از متن کتاب استخراج، بررسی، و در نهایت تنظیم الفبایی کرده است (۱۱). در خصوص موانع و مشکلات در ایجاد اصطلاح‌نامه پزشکی اسلام و ایران از نظر صاحب‌نظران، چنین نتیجه‌گیری شد کمبود تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و مهارت کم کارکنان با نمایه‌سازی از مهمترین موانع در ایجاد و گسترش اصطلاح‌نامه‌ی پزشکی اسلام و ایران هستند. همچنین متخصصان در بخش مصاحبه به این موضوع اذعان داشتند که، دسترسی نداشتن به منابع جامع و یکدستی که بتوان براساس آن روابط سلسله‌مراتبی را تعریف کرد، همچنین حجم گسترده این حوزه با توجه به اصطلاحات تخصصی زیاد، که این حجم گسترده موجب صرف وقت بیشتری می‌شود از دیگر موانع و مشکلات هستند.

در رابطه با پشتوانه انتشاراتی جهت تدوین اصطلاح‌نامه‌ی پزشکی اسلام و ایران وجود دارد، چنین نتیجه‌گیری کرد، از آن جا که در این حوزه تاکنون اصطلاح‌نامه‌ای تدوین نشده است پاسخ به این سوال مقداری دشوار است. مصاحبه‌شوندگان معتقدند که می‌توان از وجود کتاب‌های تخصصی، نسخه‌های خطی، پایان‌نامه، مدخل‌های دائرةالمعارف پزشکی اسلام و ایران جهت پشتوانه انتشاراتی برای اصطلاح‌نامه‌ی پزشکی اسلام و ایران استفاده کرد و می‌توان برای آن که اصطلاح‌نامه، یک

References:

۱. کلیولند دونالد، کلیولند آنا. دی: درآمدی بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی. ترجمه: حسینی، مهدی. چاپار، تهران، ۱۳۸۵.
۲. خسروی فربرز: اصطلاح‌نامه فرهنگی فارسی (اصفا). کتابخانه ملی ایران، تهران، ۱۳۸۰.
۳. آقابخشی، علی: نمایه‌سازی همارا: مفاهیم و روش‌ها. چاپار، تهران، ۱۳۸۶.
۴. دانشنامه جهان اسلام. زیر نظر غلامعلی حداد عادل. بنیاد دایره المعارف اسلامی، تهران، ۱۳۷۵.
۵. اصطلاح‌نامه نما (نظام معادله اطلاعات علمی- فنی). مجری ملوک السادات بهشتی، ناظر حسین غریبی. مرکز اطلاعات و اسناد و مدارک علمی ایران، تهران، ۱۳۷۵.
۶. اسفندیاری مقدم، علیرضا و دیگران: رویکردهای نوین در تدوین و کاربرد اصطلاح‌نامه. مرکز اطلاعات مدارک اسلامی، قم، ۱۳۹۰.
۷. کاظم پور، زهرا، اشرفی ریزی، حسن. مقدمه‌ای بر نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی. چاپار، تهران، ۱۳۸۸.
8. بازیابی در ۳۰/۵/۹۲ www.thefreedictionary.com/her
9. Bechhofer, S., & Goble, C. Thesaurus construction through knowledge representation. *Data & Knowledge Engineering*, ۲۰۰۰; 37(1): 25-45.
۱۰. عسگری، فرشته: اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی بر اساس تحلیل محتوایی و واژگانی کتاب الاغراض الطبیه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه پیام نور واحد تهران. ۱۳۸۸.
۱۱. جهانی، فرشت: اصطلاح‌نامه پزشکی دوره اسلامی بر اساس تحلیل محتوایی و واژگانی نسخه خطی ذخیره خوارزمشاهی (پنج کتاب اول). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. ۱۳۹۰.
۱۲. روحی، دل‌الهی: طرح تدوین اصطلاح‌نامه نسخه‌شناسی در ایران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم انسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال. ۱۳۸۶.
۱۳. مرکز تحقیقات دفتر تبلیغات. طرح تدوین اصطلاح‌نامه علوم قرآنی. بینات، (۱)۲، ۱۸۲-۱۸۵. ۱۳۷۴.